मेरिङदेन गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

मेरिङदेन गाउँपालिका द्वारा प्रकाशित

खण्डः १ संख्याः १ मितिः २०८१/०८/२८

भाग १

स्थानीय वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोत ब्यवस्थापन सम्वन्धि स्थानीय वातावरण संरक्षण ऐन २०८०

गाउँसभाबाट स्वीकृत मितिः २०८०/०३/०७

राजपत्रमा प्रकाशित मितिः २०८१/०८/२८

स्थानीय वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन सम्वन्धी
स्थानीय वातावरण संरक्षण ऐन, २०८०

मेरिङदेन गाँउपालिका¸ताप्लेजुङ

२०८०

<u>विषय सूची:</u>

Contents

प्रस्तावना : 7

परिच्छेद- १ 7

१.संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : 8

२.परिभाषा : 8

परिच्छेद - २ 11

वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा 11

३.वातावरण संरक्षण गर्नु पर्ने : 11

४. सामुदायिक जैविक–साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र घोषणा गर्न सक्नेः 11

५. सामुदायिक जैविक- साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र व्यवस्थापन समितिः 11

७. वातावरणमैत्री पूर्वाधार विकास : 13

८.वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने : 14

९. मापदण्ड र गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने : 15

१०. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नु पर्ने : 15

११. प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न नहुने : 15

१२.रोक लगाउन सक्ने : 15

१३. अनुकूलन योजना बनाउन सक्ने : 16

१४. हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरण कार्यहरू गर्न सक्ने : 16

१५.प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने : 16

१६.प्रयोगशाला स्थापना गर्न सक्ने : 17

१७.नमुना संकलन गर्न दिनु पर्ने : 17

१८. वातावरण निरीक्षकको नियुक्ति गर्न सक्ने : 17

१९.वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार : 17

२०. वातावरण संरक्षण योजना तर्जुमा गर्ने : 18

२१. सहुलियत तथा सुविधा प्रदान गर्न सक्ने : 18

परिच्छेद-३ 18

२२.जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु पर्ने : 18

(क) कृषिजन्य जैविक विविधता संरक्षणः 19

(ख) सिमसार तथा पोखरी संरक्षणः 19

(ग) अन्य व्यवस्था 20

२३. जैविक विविधताको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने : 20

२४. आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास आदिको संरक्षण: 20

परिच्छेद-४ 21

२५. वन, वन पैदावार तथा वन्यजन्तुको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने : 21

२६.सार्वजनिक जग्गामा वन विकास सम्बन्धी व्यवस्था : 22

२७.खुल्ला क्षेत्र व्यवस्थापन : 22

२८.जलाधार संरक्षण गर्नु पर्ने : 23

२९.नदी किनार, नदी उकास, नहर किनार र सडक किनारमा वृक्षारोपण : 23

३०.नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन : 23

३१. वन क्षेत्रको प्रयोग : 23

३३. निजी वन सम्बन्धी व्यवस्था 24

परिच्छेद-५ 24

३४.वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको स्थापना र सञ्चालन : 24

परिच्छेद-६ 25

३५.कसुर र दण्ड सजायः 25

३६.कसुरको जाँचबुझ र कार्यविधिः 25

३७.वातावरण सम्बन्धी कसुरमा जरिवानाः 25

३८. क्षतिपूर्ति : 26

३९. उजुरी दिन सक्ने : 26

४०.पुनरावेदन : 26

परिच्छेद- ७ 27

४१.समन्वय र सहजीकरण गर्ने : 27

४२.सर्वेक्षण 27

४३. गुनासो व्यवस्थापन 27

४४. परामर्श लिन सक्ने 27

४५. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने 27

४६. नियम बनाउने अधिकार: 27

४७. मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने : 27

४८. संशोधन: 27

४९. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : 27

५०. यस ऐन बमोजिम हुने: 28

५१. बाधा अड्काउ फुकाउ: 28

**

मेरिङ्देन गाँउपालिकाको वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको
स्थानीय वातावरण संरक्षण ऐन २०८०

<u>प्रस्तावना :</u>

मेरिङ्देन गाँउपालिका क्षेत्र भित्र स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने संविधान प्रदत्त नागरिकको मौलिक हक तथा अधिकारको संरक्षण गर्न, विभिन्न किसिमका प्राकृतिक स्रोत साधनको समुचित उपयोग एवम् दिगो व्यस्थापन गर्न, वातावरण र विकास बीच उपयुक्त सन्तुलन कायम गर्न र प्राकृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण गर्न,

जैविक विविधता, जलाधार, जीवजन्तु, वनस्पति जस्ता प्राकृतिक श्रोत र साधनयुक्त तथा मौलिक साँस्कृतिक मूल्य, मान्यताको धनी यस गाउँपालिका क्षेत्रको वातावरण र भू–स्थितिको संरक्षण एवं पर्यापर्यटन विकासको वृहत्तर सम्भावनालाई मुर्तरुप दिन, यस क्षेत्रको सामाजिक तथा साँस्कृतिक मूल्य र मान्यताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न तथा दिगो विकासको अवधारणालाई केन्द्र विन्दुमा राखी यस क्षेत्रको पर्यावरण स्वच्छ, सफा र सुरक्षित राख्ने लक्ष्य पुरा गर्न,

पूर्वाधार विकासमा अत्याधुनिक उपकरणहरुको प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्दै गाउँपालिका क्षेत्रलाई न्यून कार्वनमुखी, प्राङ्गारिक एवं वातावरणमैत्री पर्यापर्यटकीय महत्वको क्षेत्रको रुपमा विकास गरी यस क्षेत्रको समग्र आर्थिक स्तरोन्नतिमा सहयोग पुर्याउन,

जैविक विविधता, जलाधार, जीवजन्तु, वनस्पति जस्ता प्राकृतिक श्रोत र साधनको संरक्षण गर्न, र परापूर्व कालदेखि बसोबास गर्ने समुदायको रिती स्थिति, रहन सहन, प्रथा, परम्परा तथा संस्कृतिको जगेर्ना गर्दै आएका अति सिमान्तकृत स्थानीय आदिवासी जनजाति समुदाय तथा तिनका मौलिक साँस्कृतिक पद्दतीको प्रवर्द्दनका लागि समेत आवश्यक कार्य संचालन, व्यवस्थापन तथा नियमन गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

नेपालको संविधानको धारा ५७ को उपधारा ४ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी मेरिङ्देन गाँउपालिकाको ....औं गाउँसभाले यो ऐन वनाएको छ ।

परिच्छेद- १

<u>प्रारम्भिक</u>

१.संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :

(१) यस ऐनको नाम मेरिङदेन गाँउपालिकाको "स्थानीय वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोत ब्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०८०" रहेको छ।

(२) यो ऐन मेरिङदेन गाँउपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित गरेको मिति देखि प्रारम्भ हुनेछ।

२.परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “अनुकुलन“ भन्नाले जलवायू परिवर्तनको असर र सम्भाव्य जोखिमको आँकलन गरी परिवर्तित जलवायु सुहाउँदो अनुकुल हुने गरी रुपान्तरण गर्ने तथा थप हानी नोक्सानी रोकथाम वा न्यूनीकरण गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ख) “उत्सर्जन“ भन्नाले कुनै निश्चित क्षेत्रबाट निश्चित समय अवधिमा वातावरणमा हरितगृह ग्याँस वा अन्य कुनै ग्याँस वा धुवाँ निष्कासन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ग) “ऐन” भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको स्थानीय वातावरण संरक्षण तथा प्राकृतिक स्रोत ब्यवस्थापन सम्वन्धी ऐन, २०८० सम्झनु पर्छ।

(घ) “कार्यपालिका” भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको कार्यपालिका सम्झनु पर्छ।

(ङ) “कोष” भन्नाले दफा ३२ वमोजिमको कोष सम्झनु पर्दछ।

(च) “खुल्ला क्षेत्र” भन्नाले मानिसहरु जमघट हुन सक्ने, विभिन्न कार्यक्रम र पर्व मनाउन सक्ने, सार्वजनिक हित तथा विपद् व्यवस्थापनमा समेत सहयोग पुग्ने गरी सुरक्षित गरिएको खुल्ला स्थल सम्झनु पर्छ।

(छ) “जलवायू परिवर्तन“ भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकृतिक रुपमा हुने जलवायुको उतारचढावका अलावा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा मानवीय क्रियाकलापले वायुमण्डलको बनोटमा हुने फेरवदलका कारण पृथ्वीको जलवायूमा क्रमशः देखा पर्ने परिवर्तन सम्झनु पर्छ।

(ज) “जोखिमपूर्ण फोहोर“ भन्नाले प्राकृतिक वातावरणमा ह्रास ल्याउने र मानव तथा अन्य प्राणीको स्वास्थ्यमा हानी नोक्सानी पुर्याउने विभिन्न रुपमा निष्काशित वस्तु, पदार्थ तथा रेडियो विकिरणलाई सम्झनु पर्छ।

(झ) “जैविक विविधता” भन्नाले पारिस्थितिकीय प्रणाली (इको सिस्टम) को विविधता, प्रजातीय विविधता (Species Diversity) तथा वंशाणुगत विविधता (जेनेटिक डाइभरसिटी) सम्झनु पर्छ।

(ञ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा कार्यविधिमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।

(ट) “गाउँपालिका” भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिका सम्झनु पर्छ।

(ठ) “निष्काशन” भन्नाले ध्वनि, ताप वा फोहोरमैला फाल्ने, थुपार्ने, वा निष्काशन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ड) "नेपाल कानून" भन्नाले वन, वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत सम्बन्धी संघीय वा प्रादेश ऐन, सो ऐन अन्तरगत बनेको नियमावली, निर्देशिका तथा कार्यविधि समेतलाई सम्झनु पर्दछ।

(ढ) "प्रदुषण" भन्नाले फोहोर मैला रसायन, ताप, ध्वनी, विद्युतीय, विद्युतीय चुम्वकीय तरंग वा रेडियोधर्मी विकिरणका कारण वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपले परिवर्तन गरी वातावरणमा उल्लेखनीय ह्रास ल्याउने, क्षति पुर्याउने कारक तत्व सम्झनु पर्छ।

(ण) "अध्यक्ष" भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको अध्यक्षलाइ सम्झनु पर्छ।

(त) "उपाध्यक्ष" भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको उपाध्यक्षलाइ सम्झनु पर्छ।

(थ) "प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत" भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्झनु पर्छ।

(द) "प्रस्ताव" भन्नाले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन सक्ने किसिमको स्थानीय सरकार वा स्थानीय कानून बमोजिम संञ्चालन गरिने वा अनुमति प्राप्त विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू–उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्झनु पर्छ।

(ध) "प्रस्तावक" भन्नाले प्रस्तावको स्वीकृतिको लागि निवेदन दिने र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति, सरकारी, अर्ध सरकारी वा गैर सरकारी निकाय वा संस्था सम्झनु पर्छ।

(न) "पर्यापर्यटक" भन्नाले पर्यटकीय उद्देश्यले प्रकृतिको मनोरञ्जन लिने वा प्रकृति र जैविक विविधता संरक्षणका निमित्त वातावारणीय खोज अनुसन्धानका लागि आउने स्वदेशी, विदेशी तथा गैर आवासीय नेपाली नागरिकलाईसम्झनुपर्दछ

(प) "फोहोरमैला" भन्नाले वातावरणमा ह्रास पु¥याउने गरी निष्कासन गरिएको तरल, ठोस, ग्याँस, लेदो, धुँवा, धुलो, विकिरणयुक्त पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तु सम्झनु पर्दछ।

(फ) "वडा समिति" भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको वडा समिति सम्झनु पर्छ।

(ब) "व्यवस्थापन समिति" भन्नाले यस ऐनको दफा ५ बमोजिम गठन भएको समुदायमा आधारित संरक्षित विशेष क्षेत्र व्यावस्थापन समिति सम्झनु पर्छ।

(भ) "वन" भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रुपमा रुख वा बुट्यानले ढाकिएको वन सम्बन्धी प्रचलित कानुनले तोकेको वन क्षेत्र सम्झनु पर्छ र सो शब्दले सामुदायिक वन लगायतका समुदायमा आधारित वन र प्रथाजनित संस्थाले परम्परागत रुपमा व्यवस्थापन गर्दै आएका प्रथाजनित वन र निजी वनलाई समेत जनाउँछ।

(म) "वन पैदावार" भन्नाले वनमा रहेका वा पाइएका वा वनबाट ल्याइएका देहायका पैदावार सम्झनु पर्छः–

(१) काष्ठ पैदावार,

(२) गैरकाष्ठ वन पैदावार, वा

(३) चट्टान, माटो, नदीजन्य र खनिजजन्य पदार्थ।

(य) “वातावरण” भन्नाले प्राकृतिक, सांस्कृतिक, सामाजिक प्रणालीहरु, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलापहरु र यीनको अवयवहरु तथा ती अवयवहरुको बीचको अन्तरक्रिया तथा अन्तर सम्बन्ध सम्झनु पर्छ ।

(र) “वातावरणीय अध्ययन“ भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा त्यसबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनिकरण गर्नको लागि अवलम्वन गरिने उपायका सम्बन्धमा गरिने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्झनु पर्छ ।

(ल) “विधान” भन्नाले दफा ५ बमोजिम गठन हुने सामुदायिक जैविक- साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको विधान सम्झनु पर्दछ ।

(व) “विशेष क्षेत्र“ भन्नाले यस ऐनको दफा ४ बमोजिम घोषणा भएको समुदायमा आधारित जैविक साँस्कृतिक संरक्षित विशेष क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(श) “स्थानीय संघसंस्था“ भन्नाले स्थानीय समुदायले आफ्नो क्षेत्रको प्राकृतिक स्रोत र यस सम्बद्ध सामाजिक-सांस्कृतिक अभ्यासको संरक्षण र सदुपयोग समेतको उद्धेश्यले प्रचलित कानुन बमोजिम स्थापना गरी सञ्चालन गर्दै आएका संघ संस्था र परम्परागत संस्था समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(ष) “सभा” भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिकाको गाँउ सभालाई सम्झनु पर्छ ।

(स) “सम्पदा” भन्नाले मेरिङदेन गाँउपालिका क्षेत्र भित्र रहेका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, वैज्ञानिक, आध्यात्मिक, सौन्दर्यपरक वा प्रथाजनित र सामाजिक दृष्टिबाट महत्वपूर्ण मानिने कुनै पनि वस्तु, भौतिक संरचना, स्थान, वनस्पति तथा जीवजन्तु सम्झनु पर्छ ।

(ह) “संरक्षण” भन्नाले वातावरण, जैविक विविधता तथा सम्पदाको सुरक्षा, स्याहार, सम्भार, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा सदुपयोग सम्झनु पर्छ ।

(क्ष) “सामुदायिक वन” भन्नाले वन सम्बन्धी प्रचलित कानुनको अधिनमा रही संघीय तथा प्रादेशिक वन ऐन बमोजिम स्थानीय उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गरिएको वनलाई सम्झनु पर्छ ।

(त्र) “सिमसार” भन्नाले भूमिगत जलस्रोत वा वर्षातका कारण पानीको परिणाम रहने वा प्राकृतिक वा मानव निर्मित, स्थायी वा अस्थायी जमेका वा बगेका, स्वच्छ वा नुनिलो पानी भएको धापिलो जमिन, दलदले जमिन, नदीबाट प्रभावित जमिन, ताल, पोखरी, जलभण्डार क्षेत्र तथा प्रकृतिका कृषि जमिन समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद - २

वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा

३.वातावरण संरक्षण गर्नु पर्ने :

(१) गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र वातावरण संरक्षण गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपालिका, सम्बन्धित निकाय, स्थानीय समुदाय र स्थानीय संघसंस्थाको हुनेछ।

(२) वातावरण संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रकृतिमैत्री समाज निर्माणमा योगदान गर्नु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

४. सामुदायिक जैविक–साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र घोषणा गर्न सक्नेः

(१) प्रचलित भू-उपयोग सम्बन्धी कानून समेतको अधिनमा रही गाउँपालिकाले वातावरण तथा जैविक–साँस्कृतिक विविधता संरक्षणको दृष्टिले गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका तोकिए बमोजिमका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रहरुलाई आवश्यकता र औचित्यका आधारमा सामुदायिक वन, स्थानीय समुदाय, सरोकारवाला संघसंस्था लगायतसंग आवश्यक समन्वय गरी सामुदायिक जैविक–साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र घोषणा गरी यस क्षेत्रको जैविक, सांस्कृतिक सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण गर्न सक्नेछ र बिशेष क्षेत्र घोषणाको जानकारी कोशी प्रदेश सरकारलाई दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम घोषणा भएको विशेष क्षेत्र प्रकृति मैत्री पदमार्ग सहितको, प्रदुषण रहित, आदिम धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्व बोकेको साँस्कृतिक तथा विशिष्ट जैविक विविधतायुक्त प्राकृतिक पर्यापर्यटकीय क्षेत्र हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम घोषणा भएका विशेष क्षेत्रको व्यवस्थापन र संचालन दफा ५ बमोजिम गठन हुने व्यवस्थापन समितिले गर्नेछ।

(४) यस ऐन बमोजिम घोषणा भएको विशेष क्षेत्रको सञ्चालन तथा जैविक विविधता र वातावरणको संरक्षणका लागि गाउँपालिकाले प्रत्येक आर्थिक वर्ष छुट्टै आवश्यक बजेट रकम विनियोजन गर्न सक्नेछ।

५. सामुदायिक जैविक- साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र व्यवस्थापन समितिः

(१) दफा ४ बमोजिम घोषित वातावरणीय तथा जैविक साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्रको संरक्षणव्यवस्थापन तथा संचालनको लागि एक छुट्टै सामुदायिक जैविक साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षित पर्यापर्यटकीय विशेष क्षेत्र व्यवस्थापन समिति गठन गरिने छ।

(२) गाउँपालिका अध्यक्ष पर्यापर्यटक विशेष क्षेत्रको संरक्षकको रुपमा तथा विशेष क्षेत्रमा रहेको सव डिभिजन वन कार्यालयको प्रमुख व्यवस्थापन समितिको प्रमुख सल्लाहकारको रुपमा रहने छन।

(३) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने व्यवस्थापन समितिमा गाउँपालिका क्षेत्रका देहाय बमोजिमको प्रतिनिधिहरु सदस्य रहनेछन।

(क) विशेष क्षेत्र भित्रका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका अध्यक्षहरु - सदस्य

(ख) नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघको गाउँ परिषद अध्यक्ष -सदस्य

(ग) सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ नेपाल स्थानीय गाउँ महासंघको अध्यक्ष - सदस्य

(घ) विशेष क्षेत्रमा वा आसपासमा गोठ राखी पशुपालन गर्ने पशुपालक किसानहरु मध्येबाट गाउँपालिका अध्यक्षद्वारा मनोनित १ जना- सदस्य

(ङ) विशेष क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने वन, कृषि तथा पर्यापर्यटनमा आधारित महिला समूह वा आमा समूहको प्रतिनिधित्व हुने गरी सम्वन्धित वडा अध्यक्षले सिफारिस गरेको १ जना महिला - सदस्य

(च) विशेष क्षेत्रको वातावरण-जैविक विविधता संरक्षण अभियन्ता मध्ये गाउँपालिका अध्यक्षद्वारा मनोनित १ जना महिला सहित कुल २ जना - सदस्य

(छ) विशेष क्षेत्रमा काम गर्ने सरोकारवाला संघ संस्थाहरु मध्येबाट गाउँपालिका अध्यक्षद्वारा मनोनित एक जना- सदस्य

(२) उपदफा (१) बमोजिमका सदस्यहरुले आफूहरु मध्येबाट आपसमा सहमति गरी व्यवस्थापन समितिमा देहायका पदाधिकारीहरु छनौट गर्नु पर्नेछः

(क) अध्यक्ष - १ जना

(ख) उपाध्यक्ष - १ जना

(ग) सचिव - १ जना

(घ) कोषाध्यक्ष - १ जना

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम व्यवस्थापन समिति गठन गर्दा जम्मा सदस्य संख्या तथा पदाधिकारी संख्याको कम्तीमा ३३ प्रतिशत महिला सदस्यको सहभागिता हुने सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ।

(४) व्यवस्थापन समितिको पदाधिकारी तथा मनोनित सदस्यको कार्यकाल तीन वर्षको वर्षको हुनेछ। मनोनित सदस्यको पदावधि समाप्त भए पछि निज पुन: एक पटक सम्म मनोनित हुन सक्नेछन। तर कुनै पदाधिकारी २ कार्यकाल भन्दा बढी व्यवस्थापन समितिको एकै पदमा रहन सक्ने छैन।

(५) व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार लगायत कार्य संचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था विधानमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ। व्यवस्थापन समितिले विधान तर्जुमा गरी गाउँपालिका समक्ष दर्ताका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम पेश हुन आएको विधान उपयुक्त रहेमा गाउँपालिकाले स्वीकृत गरी व्यस्थापन समिति दर्ता गरेर दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(७) उपदफा (४) मा जुन सुकै व्यवस्था भए पनि व्यावस्थापन समिति वा सदस्यले यस ऐन, यस ऐन अन्तरगत बनेको नियम तथा कार्यविधी, विधान वा अन्य प्रचलित कानुन विपरित कार्य गरेको पाइएमा गाउँ कार्यपालिकाको वैठकले सो व्यवस्थापन समिति वा सम्बन्धित सदस्यलाई कम्तीमा एक हप्ताको समयावधी दिई स्पष्टीकरण

सोध्न सक्ने छ । सो समयाधिमा स्पष्टीकरण पेस नगरेमा वा पेस गरेको स्पष्टीकरण चित्त बुझ्दो नभएमा कार्यपालिकाको बैठकद्वारा सदस्यको सम्बन्धमा निजलाई बर्खास्त गर्न र व्यवस्थापन समितिको सम्बन्धमा सो समितिलाई भंग गरी नयाँ व्यावस्थापन समिति ३५ दिन भित्र गठन गर्ने गरी तदर्थ समिति बनाउन सक्ने छ । तदर्थ समिति तथा बर्खास्त सदस्यको पदपूर्ति सम्बन्धी थप व्यवस्था विधानमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

(८) उक्त समितिले आर्थिक बिवरण सहित कार्यसम्पादन प्रतिवेदन चौमासिक रुपमा गाउँपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

६. अनुगमन समिति निर्माण गर्नेः

(१) गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा वन तथा वातावरण समिति र सुशासन समितिका संयोजक‚योजना शाखाको प्रतिनिधी र सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ नेपाल स्थानीय महासंघको अध्यक्ष वा प्रतिनिधी रहेको एक अनुगमन समिति गठन गरिनेछ ।

७. वातावरणमैत्री पूर्वाधार विकास :

(१) गाउँकार्यपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रको जैविक विविधता, सामाजिक साँस्कृतिक महत्व, ताल तलैया, सिमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र वातावरण संरक्षणलाई ध्यानमा राखी यस क्षेत्रलाई वातावरणमैत्री, आकर्षक र आन्तरिक एवं बाह्य पर्यापर्यटकका लागि सुविधायुक्त स्थल बनाउन स्थानीय स्तरमा गुरुयोजना बनाई प्रकृतिमैत्री नीति तथा मापदण्ड र पूर्वाधारको विकासका लागि आवश्यक कार्य गनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पूर्वाधार विकास गर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(क) ट्रेल (पदयात्रा मार्ग)को व्यवस्थापन गर्ने तथा पदयात्रा पर्यापर्यटनमा नयाँ मार्गको खोजी र विकास गर्ने ।

(ख) पैदल मार्गको रुट तयार गर्दा सम्भव भए सम्म एक रुपता कायम गरी वातावरणमैत्री पैदल मार्ग बनाउने ।

(ग) गाउँपालिकाक्षेत्रमा पूर्वाधारले भ्याएसम्म प्राथमिक स्वास्थ्य उपचारका लागि आधारभूत प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने गरी स्वास्थ्य सेवा केन्द्र वा स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्था गर्ने ।

(घ) गाउँपालिका क्षेत्रमा हवाई उद्धारको प्रयोजनका लागि आकस्मिक उडान तथा अवतरण गर्न प्रचलित कानूनले तोकेको आधारभूत मापदण्ड पुरा गरी हेलिप्याडको व्यवस्था गर्ने ।

(ङ) गाउँपालिका केन्द्रमा पर्यटन सूचना केन्द्र निर्माण गर्ने तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा पूर्वाधारले भ्याएसम्म इमेल, फोन सम्पर्क वा अन्य कुनै प्रकारको सम्पर्क माध्यम उपलब्ध गराउने ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम गरिने विकास वा निर्माण कार्यले गाउँपालिका क्षेत्रको वातावरण, जैविक विविधता, पर्यावरण, पारिस्थीतिकीय प्रणालीमा कुनै पनि नकारात्मक असर नपुर्याउने सम्बन्धमा सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

(४) गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्यापर्यटन विकासको पूर्वाधार निर्माण गर्दा सभाले तोके बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(५) गाउँपालिका क्षेत्रमा निर्माण गरिने घर, गोठ, तथा अन्य भवन वा भौतिक संरचनाहरु निर्माण गर्दा प्रकृति मैत्री हुने गरी यथासम्भव परम्परागत शैलीमा निर्माण गर्नु पर्ने गरी सभाले आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गर्नेछ।

(६) गाउँपालिकाको गौरवको आयोजनाको लागि आवश्यक प्रकृया पुरा गरी जग्गा प्राप्त गर्न सक्नेछ।

(७) गाउँपालिकाको गौरवका आयोजनाको संचालन ब्यवस्थापन तथा रेखदेख तोकिए बमोजिम हुनेछ।

८.वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने :

(१) वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रचलित कानून तथा मापदण्ड बमोजिम प्रस्तावकले वातावरणमा प्रभाव पार्ने विकास निर्माण सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्नेछ।

(२) प्रस्तावकले गाउँपालिकाको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि कार्यपालिकाले तोकेको सम्बन्धित शाखा वा निकाय वा समिति समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(३) प्रस्तावकले उपदफा (२) बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्दा त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने क्रममा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव र त्यसको न्यूनीकरणको लागि अपनाउन सकिने विभिन्न विकल्पहरूको विस्तृत विष्लेषण गरी त्यस्ता विकल्प मध्ये प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुने विकल्प र सो विकल्प कार्यान्वयन गर्न सकिने आधार र कारण सहित सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण स्वीकृति सम्बन्धी प्रक्रिया नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने नदेखिएमा कार्यपालिकाले तोकेको निकायले आवश्यकता अनुसार प्रस्तावकले पालना गर्नु पर्ने शर्त तोकी त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नेछ।

(६) कार्यपालिकाले तोकेको निकायले उपदफा (२) बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावको थप वातावरणीय अध्ययन गर्न पर्ने देखिएमा वातावरणीय मूल्याङ्कन गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम दिइएको आदेश बमोजिम प्रस्तावकले थप अध्ययन गरी सोको प्रतिवेदन नेपालकानूनले तोकेको निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(८) यस ऐन वमोजिम कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पूर्व सम्वन्धित निकायबाट कार्यसूची स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

(९) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुनेछ।

(१०) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि गाउँपालिका आफैं प्रस्तावकको रुपमा संलग्न भएको अवस्थामा त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन प्रदेश कानून बमोजिम प्रदेशस्तरको निकायबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

९. मापदण्ड र गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने :

प्रस्तावकले यस ऐन बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड एवं गुणस्तर कायम हुने गरी संघीय वातावरण कानूनमा निर्धारित ढाँचामा तयार गर्नु पर्नेछ।

१०. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नु पर्ने :

(१) प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु अगाडि संघीय वातावरण कानूनमा निर्धारण गरिए अनुसार वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नु पर्नेछ।

(२) प्रस्तावकले उपदफा (१) बमोजिम वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्दा वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव न्यूनिकरणका उपायहरू मध्ये कुन कुन उपायहरू आयोजना निर्माणको क्रममा र कुन कुन उपायहरू आयोजना सम्पन्न भए पछि वा आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा अवलम्बन गर्ने हो बारेमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ।

(३) प्रस्तावकले उपदफा (१) बमोजिम तयार गरेको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट कार्ययोजना वनाई प्रभावित स्थानीय समुदायका उपभोक्ता समूहहरु मार्फत कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ र सो को प्रगति विवरण आयोजना कार्यान्वयन शुरू भए पछि प्रत्येक छ महिनामा गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

११. प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न नहुने :

(१) यो ऐन प्रारम्भ भएपछि कसैले पनि कार्यपालिकाले तोके बमोजिम प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न गराउनु हुँदैन

(२) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन हुने प्रस्तावहरु सम्बन्धी कार्यविधि प्रचलित संघीय तथा प्रादेशिक कानून बमोजिम हुनेछ।

(३) संघीय तथा प्रादेशिक कानून बमोजिम वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा सम्बन्धित संघीय तथा प्रादेशिक निकायसँग समन्वय गर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकाको वातावरण विषय सम्बन्धी शाखाको हुनेछ।

१२.रोक लगाउन सक्ने :

(१) कसैले पनि यस ऐन र प्रचलित कानूनले तोके वमोजिमको निकायवाट स्वीकृति नलिई वा स्वीकृति भए भन्दा विपरीत हुने गरी कार्यान्वयन गरेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयनमा रोक लगाउन वा रोक लगाउनको लागि प्रदेश सरकार तथा संघीय मन्त्रालय वा स्वीकृत गर्ने निकायमा सिफारिस गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न रोक लगाइएकोमा त्यसरी रोक लगाइएको कारणबाट क्षति पुग्न गएमा प्रस्तावकले सो बापत कुनै किसिमको क्षतिपुर्तिको लागि दाबी गर्न पाउने छैन।

१३. अनुकूलन योजना बनाउन सक्ने :

(१) जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल असर न्यूनीकरण र सम्भावित जोखिमबाट बच्नका लागि कार्यपालिकाले आफै वा कार्यपालिको सहयोगमा स्थानीय समुदायले अनुकूलन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछन।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुकुलन योजना बनाउँदा जलवायु परिवर्तनको असरवाट वढी जोखिममा पर्ने आदिवासी जनजाति, दलित, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक र आर्थिक रुपमा विपन्न समुदायलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।

(३) कार्यपालिकाले विकास आयोजना तर्जुमा गर्दा जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल असर तथा जोखिमको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम जोखिममा परेका समुदाय र जोखिम क्षेत्रको प्राथमिकीकरण गर्नुपर्नेछ।

१४. हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरण कार्यहरू गर्न सक्ने :

(१) गाउँपालिकाले हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरण गर्न आफै वा स्थानीय संघ संस्था मार्फत आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(२) हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनिकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

१५.प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने :

(१) कसैले पनि प्रचलित मापदण्ड विपरीत वा जनजीवन, जन-स्वास्थ, वातावरण र संरक्षण क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी प्रदूषण सृजना गर्न, गराउन हुँदैन।

(२) तोकिएको मापदण्ड विपरीत कुनै यान्त्रिक साधन, औद्योगिक प्रतिष्ठान, होटल रेष्टुरेण्ट वा अन्य ठाउँ वा मालसामान वा वस्तुवाट ध्वनि, ताप, रेडियोधर्मी विकिरण, तरङ्ग वा फोहरमैला वा दुषित पानी निष्काशन गर्न, गराउन हुँदैन।

(३) उपदफा (१) र (२) विपरीत कसैले कुनै कार्य गरी वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पारेको देखिएमा गाउँपालिकाले तत् सम्बन्धमा आवश्यक शर्तहरु तोक्न वा त्यस्तो कार्य गर्न नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ।

(४) कुनै किसिमको पदार्थ, इन्धन, औजार वा संयन्त्रको प्रयोगबाट वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव परेको वा पर्ने देखिएमा प्रदेश र संघीय सरकारलाई सो को जानकारी गराई गाउँपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो पदार्थ, इन्धन, औजार वा संयन्त्रको प्रयोग, उत्पादन, विक्री वितरण, भण्डारणमा बन्देज लगाई आवश्यक कारवाहीका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ।

(५) प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ।

१६.प्रयोगशाला स्थापना गर्न सक्ने *:*

(१) वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यमा सहयोग पुर्याउन गाउँपालिकाले संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यकता अनुसार विभिन्न प्रयोगशालाहरु स्थापना गर्न वा संघ र प्रदेशले स्थापना गरेका वा नेपाल सरकारले मान्यता दिएको कुनै प्रयोगशालालाई सो कामको लागि तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना गरिएका वा तोकिएका प्रयोगशालाको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१७.नमुना संकलन गर्न दिनु पर्ने :

कुनै पनि उद्योग, कारखाना, यन्त्र, सवारी साधन आदिबाट सृजना वा निष्काशन हुने वा हुन सक्ने प्रदूषण, ध्वनि, ताप तथा फोहरमैलाको अध्ययन, परीक्षण वा विश्लेषण गर्नका लागि सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाले गाउँपालिकाबाट अधिकारप्राप्त व्यक्ति वा संस्थालाई आवश्यकता अनुसार त्यस्ता वस्तु वा पदार्थको नमूना संकलन गर्न दिनु पर्नेछ ।

१८. वातावरण निरीक्षकको नियुक्ति गर्न सक्ने :

(१) गाउँपालिकाभित्र प्रदूषण कम गर्ने, हटाउने वा नियन्त्रण गर्ने तथा स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार गर्नुपर्ने कामहरू प्रभावकारी रुपले गर्न गराउन, वातावरण संरक्षण सम्वन्धी प्रचलित मापदण्डको पालना भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न कार्यपालिकाले नेपाल सरकारबाट मान्यताप्राप्त शैक्षिक संस्थाबाट वन, वातावरण वा सोसँग सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा स्नातक हासिल गरेको व्यक्तिलाई प्रचलित कानून बमोजिम निर्धारित मापदण्ड र प्रक्रिया पुरा गरी वातावरण निरीक्षक नियुक्त गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा(१) बमोजिमको निरीक्षक नियुक्त नगरेको अवस्थामा उक्त कार्यहरु गर्नका लागि गाउँपालिकाले आफ्नो सम्बन्धित कर्मचारीलाई तोक्न सक्नेछ।

१९.वातावरण निरीक्षकको काम, **कर्तव्य र अधिकार :**

(१) वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तब्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा प्रचलित संघीय र प्रदेश कानून तथा मापदण्ड बमोजिम प्रदूषण कम गर्ने, हटाउने वा नियन्त्रण गर्ने कार्य भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(ख) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा प्रचलित कानून र मापदण्ड विपरीत कुनै ठाउँबाट प्रदूषण निष्काशन सम्बन्धी नकरात्मक कार्य गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण गर्ने,

(ग) स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा तोकिएका सर्त बमोजिम काम भए नभएको सम्बन्धमा स्थलगत जाँचबुझ तथा निरीक्षण गर्ने,

(घ) खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम गरिएको जाँचबुझ तथा निरीक्षण प्रतिवेदन तोकिएको अधिकारी समक्ष पेश गर्ने,

(ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम निरीक्षण गर्ने सिलसिलामा वातावरण निरीक्षकले सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई पूर्व सूचना दिई कुनै घर, जग्गा, भवन, कारखाना, उद्योग, सवारी साधन, औद्योगिक संयन्त्र, औजार, मेशिनरी, जीव, वस्तु, अभिलेख, कागजात वा अन्य मालसामान वा वस्तुहरुको निरीक्षण, परीक्षण वा जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षणको सिलसिलामा वातावरण निरीक्षकले माग गरेको विवरण वा जानकारी उपलव्ध गराई आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) वातावरण निरीक्षकको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२०. वातावरण संरक्षण योजना तर्जुमा गर्ने :

(१) गाउँपालिकाले वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी आवधिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले वातावरण संरक्षण योजना तर्जुमा गर्दा वातावरण संरक्षण, जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन, दीगो उपयोग र वातावरणीय र जैविक विविधताका स्रोतहरूको परम्परागत र स्थानीय अभ्यासहरूलाई समेत समावेश गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण योजना बनाउँदा आदिवासी जनजाति, दतिल, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक र आर्थिक रुपमा विपन्न समुदायलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्नेछ।

(४) वातावरण संरक्षण योजनामा समावेश गर्नु पर्ने विषयवस्तु नेपाल कानूनमा तय गरे बमोजिम हुनेछ ।

२१. सहुलियत तथा सुविधा प्रदान गर्न सक्ने :

वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षणमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने कुनै उद्योग, व्यवसाय, प्रविधि वा प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गर्न कानून बमोजिम प्रदान गरिएको सहुलियत तथा सुविधाको अतिरिक्त गाउँपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी सहुलियत तथा सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धमा

२२.जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु पर्ने :

(१) गाउँपालिका क्षेत्र भित्रको जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी गाउँपालिकाको हुनेछ ।

(२) गाउँपालिकाले जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी कार्यहरु सम्बन्धित क्षेत्रका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, सरोकारवाला र स्थानीय संघ संस्था तथा कृषक समूह मार्फत गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्दा नेपाल कानून तथा मापदण्ड प्रतिकूल नहुने गरी देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ,

(क) कृषिजन्य जैविक विविधता संरक्षणः

(१) विकासका कार्यक्रमहरु संचालन गर्दा कृषि जैविक विविधिताको संरक्षणलाई विशेष महत्व दिने,

(२) जैविक विविधता, वातावरण र मानव स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्ने जोखिम भएका जि.एम.ओ. तथा त्यसका उत्पादनलाई आवश्यकता अनुसार नियन्त्रण वा निषेध गर्ने,

(३) कृषि पर्यावरणीय सेवाहरुको दिगो परिचालनको लागि परागसेचन तथा अन्य पर्यावरणीय सेवा प्रदान गर्ने जीवहरु सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, अनुगमन गरी संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

(४) आदिवासी समुदायको परम्परागत ज्ञान सीप र अभ्यासको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने,

(५) रैथाने बिउ बिजन तथा बालीहरु संरक्षण तथा प्रवर्धन गर्ने ।

(ख) सिमसार तथा पोखरी संरक्षणः

(१)स्थानीय समुदाय र स्थानीय संघसंस्थाको सहभागितामा उनीहरुको हितका लागि आफ्नो क्षेत्रका सिमसार र पोखरीको पहिचान गर्दै सोको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने;

(२) स्थानीय सामुदायिक सहभागितामा आधारित सिमसार तथा पोखरी व्यवस्थापनको माध्यमद्वारा सिमसारको स्रोतहरुमाथि समन्यायिक अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्दै बुद्धिमत्तापूर्ण प्रयोगको अवधारणालाई सार्थक तुल्याउने;

(३) आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायलाई संलग्न गराउँदै सिमसार र रैथाने पोखरीको संरक्षण र व्यवस्थापनका कार्यहरुलाई प्रभावकारी बनाउने;

(४) वर्तमान र भावी पुस्ताको फाइदाका लागि प्राकृतिक स्रोत संरक्षण गर्न स्थानीय समुदायको हित हुने खालका आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने,

(५) सिमसारमा आश्रित सङ्कटापन्न जीवजन्तु, जलचर, सापेक्षिक जङ्गली जनावर तथा अन्य जल आश्रित आनुवंशिक स्रोतको संरक्षण गर्ने,

(६) वातावरणीय असर न्यून हुने गरी सिमसार क्षेत्र र पोखरीहरुमा वातावरण अनुकूल पर्यापर्यटनको विकास गर्दै प्राप्त लाभलाई यथासम्भव सिमसारको व्यवस्थापन र स्थानीय जनसमुदायको हितमा परिचालन गर्ने,

(७) सिमसार तथा पोखरी संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि तयार गरिने कार्ययोजनाहरुमा आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,

(८) सिमसार क्षेत्र र पोखरीमा आश्रित आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको अनुभव, अभ्यास, सीप र ज्ञानको संरक्षण गर्दै सोही आधारमा सिमसारको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न प्रश्रय दिने,

(९) सिमसार र पोखरी व्यवस्थापनमा देखा पर्ने समस्याहरुको पहिचान गरी समुदाय स्तरमै समाधानको उपायहरुको खोजी गर्न सामुदायिक सहमतिका आधारमा व्यवस्थापन कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने गराउने,

(१०) सिमसार र पोखरी व्यवस्थापन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका लागि स्थापना हुने स्थानीय संघसंस्था र उपभोक्ता समूहमा सहभागितामूलक र समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्व गराउन आवश्यक प्रवन्ध गर्ने,

(११) सिमसारमा आश्रित आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायलाई सिमसारबाट प्राप्त हुने लाभको न्यायोचित बाँडफाँडका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने,

(ग) अन्य व्यवस्था:

जैविक विविधता संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित नेपाल कानून र मापदण्ड बमोजिम हुनेछ।

२३. जैविक विविधताको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने :

(१) गाउँपालिकाले सम्बन्धित निकाय, स्थानीय समुदाय वा स्थानीय संघसंस्था र अन्य सरोकारवाला संघ संस्थाको सहभागितामा आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र अवस्थित जैविक विविधताको वस्तुस्थिति र विवरणको अभिलेखीकरण व्यवस्थित रुपमा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अभिलेखीकरण जैविक विविधता सम्बन्धी निर्देशिका बनाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरुप अद्यावधिक राख्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकाको हुनेछ।

(३) जैविक विविधताको अभिलेखीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुनेछ।

२४. आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायको परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास आदिको संरक्षण:

(१) जैविक विविधताको सम्बन्धमा आदिवासी जनजाति वा स्थानीय समुदायको सामुहिक रुपमा रहेको परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास आदिको पहिचान, अभिलेखीकरण तथा संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकाको हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यासलाई संरक्षण र जीवन्त दिँदै भावि पुस्तामा हस्तान्तरण गर्दै लानको लागि सम्बन्धित स्थानीय संघसंस्था वा स्थानीय समुदायसंगको सहकार्यमा कार्यपालिकाले विशेष योजना बनाई कार्यन्वयन गर्नेछ।

(३) कार्यपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमको अभिलेखीकरण संघीय कानूनमा निर्धारण गरिए बमोजिम व्यवस्थित रुपमा राख्नु पर्नेछ।

(४) यस स्थानीय तहको क्षेत्र भित्र रहेका वनस्पतिहरुको संरक्षण र सदुपयोगका लागि आदिवासी जनजाति वा स्थानीय समुदायले सामुदायिक आलेख (कम्यूनीटि प्रोटोकल) बनाउन सक्नेछन् र उक्त सामुदायिक आलेखको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ।

परिच्छेद-४

वन र सार्वजनिक जग्गा संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा

२५. वन, वन पैदावार तथा वन्यजन्तुको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने :

(१) आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको वन, वन पैदावार तथा वन्यजन्तुको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी गाउँपालिकाको सहयोगमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, स्थानीय संघसंस्था र निजी वनवालाहरुको हुनेछ।

(२) वन, वन पैदावार र वन्यजन्तुको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सहयोग गर्नु नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

(३) वन तथा वन पैदावार संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा गाउँपालिकाले नेपाल कानूनको अधिनमा रही देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

(क) संघ तथा प्रदेश र डिभिजन वन कार्यालय तथा अन्य सम्बन्धित निकायहरुसँग समन्वय गरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, स्थानीय समुदाय र स्थानीय संघसंस्थाको सहभागितामा आफ्नो सिमाभित्रका सामुदायिक वन, प्रथाजनित वन, पारिवारिक निजी वन र कृषि वनको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी वनमा आधारित उद्यम र पर्यापर्यटन कार्यक्रमहरु समेत संचालन गर्ने,

(ख) वन व्यवस्थापनमा संलग्न सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, समुदायमा आधारित अन्य वन उपभोक्ता समूह र स्थानीय संघसंस्थाको प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र संस्थागत क्षमता विकासमा प्राथमिकता दिने,

(ग) वनसँग सम्बन्धित प्राविधिक सेवालाई प्रभावकारी बनाउनुका अतिरिक्त क्षमता विकासको लागि उत्प्रेरणात्मक अवसरहरु सिर्जना गर्ने,

(घ) आदिवासी जनजाति र स्थानीय समुदायमा रहेको वनजन्य, जडिबुटी तथा वनस्पति उपयोग सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास र चिकित्सा पद्धतिलाई आधुनिक विज्ञानसँग संयोजन गर्दै उन्नत प्रकारको ज्ञान, सीप र उत्पादनका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्ने,

(ङ) वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्न संघ, प्रदेश र सव डिभिजन वन कार्यालय र अन्य सम्बन्धित निकायहरुसँगको समन्वयमा सम्बन्धित समुदाय मार्फत स्थानीय स्तरका प्राणी उद्यान तथा वनस्पति उद्यान लगायतका पर्यापर्यटन सम्बन्धी पूर्वाधार स्थापना र सञ्चालन गर्ने,

(च) वन पैदावार संकलनमा दिगोपना र प्रभावकारिताका लागि परम्परागत ज्ञान र आधुनिक तथा दिगो प्रविधिहरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने,

(छ) दिगो वन व्यवस्थापनको मापदण्ड अनुरुप सबै वन व्यवस्थापनमा सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय दृष्टिले दिगोपना सुनिश्चित गर्ने,

(ज) संघ तथा प्रदेशको समन्वयमा संरक्षण क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र तथा वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुबाट पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन गर्न योगदान पुर्‍याउने,

(झ) वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधता र जलाधार क्षेत्रको संरक्षण, पुन:स्थापना र दिगो उपयोग गर्न आवश्यक योजना बनाई वन उपभोक्ता समूह र स्थानीय संघ संस्था मार्फत कार्यक्रम संचालन गर्ने,

(ञ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका जलचर र सो सम्बन्धी परम्परागत ज्ञानको संरक्षण गर्ने,

(ट) संघ तथा प्रदेशसँग समन्वय र सहकार्य गरी गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको गरिवी न्यूनीकरण गर्न वनको संरक्षण र विकास हुने गरी आय आर्जन तथा पर्यापर्यटनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,

(ठ) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले वन पैदावार विक्री तथा उपयोग गर्न बनाएको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गराउने,

(ड) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गरी प्राप्त रकमलाई जैविक विविधता संरक्षण तथा दिगो जीविकोपार्जन सम्बन्धित कार्यहरुमा परिचालन गर्ने,

(ढ) सामुदायिक भू-संरक्षण र सोमा आधारित आय आर्जन कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

(ण) संघ तथा प्रदेशको मापदण्डको अधीनमा रही उपभोक्ता समूहहरु वा स्थानीय संघसंस्था मार्फत गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको जडिबुटी तथा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावर सम्वन्धी सर्वेक्षण, उत्पादन, सङ्कलन, प्रशोधन र वजार व्यवस्थापन गर्ने।

२६.सार्वजनिक जग्गामा वन विकास सम्बन्धी व्यवस्था :

(१) कार्यपालिकाले प्रचलित नेपाल कानून तथा यस ऐनको अधीनमा रही सार्वजनिक जग्गामा वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न र वन पैदावरको उपयोग तथा बिक्री वितरण गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका कार्यहरु सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह वा स्थानीय संघसंस्था मार्फत पनि गर्न सकिनेछ।

(३) कार्यपालिकाले सडक, नहर र बाटो किनारमा लगाइएको तथा बाटोमा छहारी पर्ने रुखहरु र चौतारा, कुलाको मुहान, धार्मिक स्थल वा त्यस्तै अन्य संवेदनशील ठाउँमा लगाइएका रुखहरुको संरक्षण गर्न तथा जोखिमपूर्ण अवस्थामा प्रचलित नेपाल कानूनको अधिनमा रही हटाउन सक्नेछ।

२७.खुल्ला क्षेत्र व्यवस्थापन :

(१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका खर्क जग्गा र खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ।

(२)कार्यपालिकाले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र रहने खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी वृक्षारोपण, सम्भार र व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ।

(३)खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रको व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून अनुसार हुनेगरी र कार्यपालिकाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ।

२८.जलाधार संरक्षण गर्नु पर्ने :

(१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका जलाधारको संरक्षण गर्नु यस गाउँपालिका, स्थानीय समुदाय, स्थानीय संघसंस्था, स्थानीय बासिन्दा र सम्बन्धीत निकायको कर्तव्य हुनेछ।

(२) कार्यपालिकाले संघीय र प्रदेशको कानून र मापदण्डको अधीनमा रही कार्यविधि वनाई स्थानीय समुदायका माध्यमबाट गाउँपालिका भित्रका जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नेछ।

(३) आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खानेपानीको मुहानको पहिचान, अभिलेखीकरण, संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकको हुनेछ।

२९.नदी किनार, नदी उकास, नहर किनार र सडक किनारमा वृक्षारोपण :

(१) गाउँपालिका भित्रको नदी किनार, नदी उकास, नहर किनार र सडक किनारमा पर्ने रैकर जग्गा बाहेकका स्थलमा कार्यपालिकाको अनुमति लिई वृक्षारोपण गर्न सक्नेछ।

(२) कार्यपालिकाले वृक्षारोपण सम्बन्धी मापदण्ड बनाई लागू गर्न सक्नेछ।

(३) वृक्षारोपण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था नेपाल कानुन बमोजिम हुनेछ।

३०.नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन :

(१) नेपाल कानूनको अधिनमा रही, प्रचलित मापदण्ड तथा तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरेको सुनिश्चित गरी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जो कोहीले पनि कार्यपालिकाको अनुमति लिई नर्सरी स्थापना र सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

(२) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन हुने नर्सरीको सम्बन्धमा संघीय तथा प्रादेशिक मापदण्डसँग नबाझिने गरी सञ्चालन तथा पूर्वाधार मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ।

(३) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने सबै नर्सरीहरुको कम्तीमा वर्षको एक पटक कार्यपालिकाले निरीक्षण तथा अनुगमन गर्नु पर्नेछ।

३१. वन क्षेत्रको प्रयोग :

गाउँपालिकाले कुनै विकास आयोजना सञ्चालन गर्दा वन क्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय अध्ययनबाट त्यस्तो आयोजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा सो आयोजना सञ्चालन गर्न त्यस्तो वन क्षेत्रको जग्गा प्राप्त गर्नको लागि प्रचलित नेपाल कानुन बमोजिम नेपाल सरकार समक्ष स्वीकृतिका लागि निवेदन गर्न सक्नेछ।

३२. खुल्ला चरिचरण नियन्त्रण तथा ब्यवस्थापनः

(१) खुल्ला चरिचरन प्रयोग गर्ने ब्यावसायिक पशुपालक किसानहरुले पशुपालन ब्यवसाय गाउँपालिकामा दर्ता गराइ इजाजत पत्र लिनु पर्नेछ।

(२) खुल्ला चरिचरन प्रयोग गर्ने ब्यावसायिक पशुपालक किसानहरुले पालना गर्नु पर्ने शर्त बन्दोबस्त र सेवा शुल्क तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३३. निजी वन सम्बन्धी व्यवस्था:

गाउँपालिका क्षेत्र अन्तरगतका निजी वन सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल कानुन बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-५

कोष स्थापना र संचालन सम्बन्धमा

३४.वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको स्थापना र सञ्चालन :

(१) गाउँपालिकामा वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोतका साथै जैविक विविधताको संरक्षण लागि वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको स्थापना हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरु रहने छन्:

(क) संघ, प्रदेश सरकारबाट वातावरण संरक्षणका लागि प्राप्त रकम,

(ख) विभिन्न संघ संस्थावाट प्राप्त रकम,

(ग) अन्य स्रोतवाट प्राप्त रकम ।

(३) वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको सञ्चालन गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेको कार्यविधि अनुसार हुनेछ ।

परिच्छेद-६

कसुर तथा दण्ड सजाय र जरिवाना सम्बन्धमा

३५.कसुर र दण्ड सजायः

दफा ३५ को अधिनमा रही गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कसैले यस ऐन तथा यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियम र कार्यविधिको उल्लङ्घन गरी वन तथा वातावरण र प्राकृतिक स्रोत सम्बन्धी कुनै कसुर गरेमा हुने दण्ड सजाय तथा जरिवाना वन र वातावरण सम्बन्धी प्रचलित संघीय कानून बमोजिम हुनेछ।

३६.कसुरको जाँचबुझ र कार्यविधिः

गाउँपालिका क्षेत्र भित्र हुने वन तथा वातावरण सम्बन्धी कसुरको जाँचबुझ र कार्यविधिका सम्बन्धमा वन तथा वातावरण सरक्षण सम्बन्धी संघीय कानून लागु हुनेछ।

३७.वातावरण सम्बन्धी कसुरमा जरिवानाः

(१) वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा कसैले देहायको कार्य गरेमा कार्यपालिकाले देहाय बमोजिमको जरिवाना गर्नेछ:

(क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गराउनु पर्ने प्रस्तावको हकमा त्यस्तो प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन विपरीत हुने कार्य गरेमा पाँचलाख रुपैयाँसम्म,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन विपरीत हुने कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा दस लाख रुपैयाँसम्म।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गरेमा कार्यपालिकाले तुरुन्त रोकी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराएको खण्डमा यस ऐन बमोजिम त्यस्तो प्रतिवेदन स्वीकृत गराउन र त्यस्तो प्रतिवेदनको विपरित कार्य भएकोमा सो कार्यलाई सुधार गर्न निश्चित अवधि तोकी आदेश दिनेछ र यसरी दिइएको आदेश बमोजिम गर्नु सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाको कर्तव्य हुनेछ।

(३) उपदफा (२) दिइएको आदेश बमोजिम कार्य नभएमा कार्यपालिकाले उपदफा (१) बमोजिम गरिएको जरिवानाको दोब्बर जरिवाना गर्नेछ।

(४) उपदफा (१) मा उल्लेखित विषय बाहेक कसैले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड विपरितका कुनै कार्य गरेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो कार्य गर्न बन्देज लगाई संघीय कानूनले तोके बमोजिमको रकम जरिवाना गर्नेछ र दुई महिनाभित्र यो ऐन वा यस ऐन बमोजिम बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड बमोजिमको कार्य गर्न आदेश दिन सक्नेछ।

(५) यस दफा बमोजिम दिएको आदेश अनुसारको कार्य सम्बन्धित आदेशमा तोकेको अवधि भित्र सुधार नभएमा कार्यपालिकाले त्यस्तो कार्य गर्न बन्देज लगाउन सक्नेछा र त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई प्रचलित नेपाल कानुन बमोजिम कालोसूचीमा राख्ने सम्बन्धमा आवश्यक कारबाही गर्न कार्यपालिकाले सिफारिस सहित संघ र प्रदेश सरकारमा पठाउनु पर्नेछ।

(६) यस दफा बमोजिम जरिवाना गर्नु अघि जरिवाना गर्न लागेको व्यक्ति वा संस्था वा आयोजनालाई सफाइ पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ।

३८. क्षतिपूर्ति :

(१) कसैले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका वा मापदण्ड विपरित प्रदूषण गरेको वा जोखिमपूर्ण फोहर निष्कासन गरेको वा कुनै दुर्घटनाजन्य प्रदूषणका कारणबाट कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई कुनै हानी नोक्सानी पुग्न गएमा त्यस्तो कार्यबाट पिडित व्यक्ति वा संस्थाले आफूलाई पुग्न गएको क्षति बापत कार्यपालिका वा संघीय कानूनमा तोकिएको निकायबाट क्षतिपूर्ति भराई पाउन गाउँपालिका मार्फत वा सोझै सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदन सम्बन्धमा छानबिन तथा जाँचबुझ गर्दा निवेदकलाई हानी नोक्सानी भएको ठहरेमा क्षतिको गाम्भीर्यता यकिन गरी त्यसरी हानी नोक्सानी पुर्‍याउने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकबाट पीडितलाई मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ।

(३) गाउँपालिकाको कुनै निकाय वा गाउँपालिकाको स्वामित्व र नियन्त्रणमा रहेको संस्थाले प्रदूषण गरी क्षति पुगेको विषयमा परेको निवेदन सम्बन्धमा छानबिन गर्न कार्यपालिकाले मनोनयन गरेको तीन जना विषय विज्ञ रहेको समिति गठन हुनेछ र सो समितिको सिफारिसको आधारमा उपदफा (२) बमोजिम क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ।

(४) यस दफा बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार र अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

३९. उजुरी दिन सक्ने :

कसैले यस ऐन विपरित वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन विपरित हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा वा यस ऐन विपरित हुने कार्य गरेमा वा गर्न लागेमा कार्यपालिका वा कार्यपालिकाले तोकेको अधिकारी समक्ष लिखित उजुरी दिन सक्नेछ।

४०.पुनरावेदन :

(१) यस ऐनको दफा ३५ बमोजिम भएको जरिवाना उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले उक्त जरिवाना उपर थाहा पाएको मितिले पैंतिस दिन भित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ।

(२) यस ऐनको दफा ३६ बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण सम्बन्धमा भएको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले थाहा पाएको मितिले पैंतिस दिन भित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ।

परिच्छेद- ७

विविध

४१.समन्वय र सहजीकरण गर्ने :

वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानमा गाउँपालिकाले आवश्यक समन्वय तथा सहयोग गर्नेछ।

४२.सर्वेक्षण :

कार्यपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको वातावरणीय तथा जैविक विविधता र परम्परागत ज्ञानको वस्तु स्थिति बुझ्न तथा यकिन गर्न आवधिक रुपमा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा वातावरणीय तथा जैविक विविधता र परम्परागत ज्ञानको सर्वेक्षण र अभिलेख कायम गर्न सक्नेछ।

४३. गुनासो व्यवस्थापन :

कार्यपालिकाले वातावरण, वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता सम्बन्धित गुनासो र उजुरीको संकलन तथा सम्बोधनको लागि एक अधिकारी तोक्न सक्नेछ।

४४. परामर्श लिन सक्ने :

कार्यपालिका वा वातावरण शाखाले यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित विषयका संघ संस्था वा विज्ञसँग परामर्श लिन सक्नेछ।

४५. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने :

कार्यपालिकाले यस ऐन अन्तर्गत तोकिएका जिम्मेवारी र अधिकार वातावरण शाखामा प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

४६. नियम बनाउने अधिकार:

यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ र त्यस्तो नियम गाउँपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन पश्चात लागू हुनेछ।

४७. मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने :

यस ऐन कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ।

४८. संशोधन:

गाउँसभाले आवश्यकता अनुसार यस ऐनलाई संशोधन गर्न सक्नेछ।

४९. प्रचलित कानून बमोजिम हुने :

यस ऐनमा लेखिए जति कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अन्यमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुनेछ।

५०. यस ऐन बमोजिम हुने:

गाउँपालिकाको अन्य ऐनहरुमा जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि यस ऐनमा लेखिएको कुराहरुमा यसै ऐन बमोजिम हुनेछ

५१. बाधा अड्काउ फुकाउ:

यो ऐनको प्रयोग गर्ने क्रममा बाधा अड्काउ पर्न गएमा कार्यपालिकाले बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ ।

आज्ञाले

उदयकुमार यादव

नि.प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत